

Spis treści

Wykaz skrótów.....	15
Wstęp.....	21
Część pierwsza. Aleksander Wielki	27
Wstęp	29
Źródła	30
1. Dzieciństwo i młodość Aleksandra	37
2. Pierwsze miesiące rządów	38
3. Przed wyprawą na Persję	40
4. Początki wyprawy	42
5. Pierwsze dni wyprawy w Azji Mniejszej. Bitwa nad Granikiem (334 r.)	46
6. Kampania na zachodnich wybrzeżach Azji Mniejszej	47
7. Polityka wobec <i>poleis</i> Azji Mniejszej	47
8. Kampania na południu Azji Mniejszej	48
9. Kontrofensywa Dariusza. Bitwa pod Issos (333 r.)	50
10. Sytuacja po bitwie pod Issos	52
11. Wojna w Fenicji	53
12. Aleksander w Egipcie	54
13. Kampania roku 331. Bitwa pod Gaugamelą	55
14. Opanowanie Babilonii i Persydy. Pożar pałacu w Persepolis	56
15. Śmierć Dariusza	57
16. Nowa sytuacja po śmierci Dariusza. Źródła napięć i konfliktów	59
17. Wojna we wschodnim Iranie	61
18. Kryzys w dowództwie armii. Usunięcie grupy Parmeniona	62
19. Podbój północno-wschodniego Iranu	64
20. Konflikty między Aleksandrem a jego otoczeniem. Zabójstwo Klejtosa	66
21. Konflikty między Aleksandrem a jego otoczeniem. Sprawa <i>proskýnesis</i>	67
22. Początek wyprawy do Indii	70
23. Działania wojenne na terenie Indii	71
24. Wyprawa do Indii: bilans działań wojennych i administracyjnych	73
25. Powrót Aleksandra z Indii	74
26. Sytuacja w państwie Aleksandra pod koniec 325 r. Zmiany w kręgu elity rządzącej	75
27. Bunt i reformy	77
28. Grecja w latach 334-323	79

29. Macedonia w latach 334-323	81
30. Organizacja imperium Aleksandra	82
31. Armia Aleksandra	84
32. Sprawy dyskusyjne: kolos na glinianych nogach – Persja Achemenidów	86
33. Sprawy dyskusyjne: czego pragnął Aleksander?	88
34. Sprawy dyskusyjne: śmierć Aleksandra	91
35. Sprawy dyskusyjne: kult Aleksandra za jego życia	93
Bibliografia	102
Część druga. Epoka hellenistyczna	105
Wstęp	107
Źródła literackie	113
Inskrypcje	119
Bibliografia	121
I. Historia polityczna lat 323-272	122
1. Początek nowej epoki. Warunki kompromisu po śmierci Aleksandra	122
2. Logika nowych czasów. Warunki i cele wojen	123
3. Rewolty Greków	125
4. Do spotkania w Triparadejsos (320 r.)	126
5. Wydarzenia lat 320-316	127
6. Wolność dla miast greckich	129
7. Wojna z Antygonem Jednookim (316-301). „Rok królów” (306-304)	131
8. Demetrios Poliorketes. Fortuna i klęska	132
9. Wzrost potęgi Lizymacha. Jego śmierć (281 r.)	133
10. Inwazja Celtów (280-279)	134
11. Epir. Początki kariery Pyrrusa (298/7-275)	135
12. Działania wojenne Pyrrusa w Macedonii i Grecji	138
13. Rzut oka na dalsze dzieje hellenizmu	139
Bibliografia	142
II. Charakterystyka monarchii hellenistycznej	143
1. Król	143
2. Miejsce wojny i zwycięstwa w ideologii monarchii	144
3. Królewskie cnoty	145
4. Epitety władców	146
5. Król a bogactwo	146
6. Sprawy dyskusyjne: personalistyczna wizja historii politycznej hellenizmu	148
7. Królewska elita	152
8. Hellenistyczni królowie a wschodni poddani i wschodnie wzory królewskiej ideologii	153
Bibliografia	155

III. Sztuka wojenna w świecie hellenistycznym	156
Wstęp. Małe wojny	156
1. Liczebność armii królewskich. Duża armia w marszu	159
2. Najemnicy	161
3. Typy oddziałów	164
4. Słonie	169
5. Taktyka czasów hellenistycznych: wielkie bitwy	170
6. Armie hellenistyczne w walce z Rzymianami	172
7. Sztuka oblężnicza	174
8. Wojna na morzu	179
Bibliografia	184
IV. Macedonia i Grecja właściwa	185
Źródła	185
1. Ludność i zasoby Macedonii	186
2. Organizacja państwa macedońskiego	187
3. Sprawy dyskusyjne: charakter monarchii macedońskiej	188
4. Sytuacja zewnętrzna Macedonii: granica północna	191
5. Sytuacja zewnętrzna Macedonii: Tessalia	192
6. <i>Poleis</i> i <i>éthne</i> Grecji właściwej z macedońskiej perspektywy	193
7. Sytuacja społeczna w Grecji właściwej w III w.	194
8. <i>Poleis</i> Grecji właściwej: Ateny.	197
9. Początki panowania Antygona Gonatasa (272 r.)	201
10. Konflikt macedońsko-ptolemejski. Wojna chremonidejska (268/7? – 262?)	201
11. Uzurpacja Aleksandra, syna Kraterosa (253/2-245)	203
12. <i>Poleis</i> Grecji właściwej: Związek Etolski	204
13. Powstanie Związku Achajskiego (280 r.) i początki kariery Aratosa (251 r.)	209
14. Organizacja Związku Achajskiego	210
15. Kryzys w Sparcie. Reformy Agisa IV	213
16. Panowanie Demetriosa II (239-229)	215
17. Rzymianie na terenie Illirii. I wojna illiryjska (229-228)	216
18. Początki panowania Antygona Dosona (229 r.)	219
19. Sytuacja na Peloponezie w przededniu wojny Związku Achajskiego ze Spartą	219
20. Sparta. Rządy Kleomenesa III	220
21. Wojna Związku Achajskiego ze Spartą	221
22. Antygon Doson na Peloponezie. Powstanie <i>symmachii</i> Hellenów	223
23. Początki panowania Filipa V (221 r.). Wojna sprzymierzeńcza (220-217)	224
24. II wojna illiryjska (219 r.)	225
25. I wojna macedońska (215-205)	225
26. Działania Filipa V w Azji Mniejszej	227
27. Sprawy dyskusyjne: charakter i cele polityki Rzymu na Półwyspie Bałkańskim	228
28. II wojna macedońska (200-196)	233

29. Organizacja Grecji przez Tytusa Kwinkcjusza Flaminina	235
30. Sprawa Nabisa	236
31. Wojna Etolów i Antiocha III Wielkiego przeciw Rzymowi (192-189)	237
32. Koniec panowania Filipa V (179 r.)	238
33. Panowanie Perseusza. III wojna macedońska (171-168)	239
34. Organizacja Macedonii i Grecji po III wojnie macedońskiej	240
35. Powstanie Andriskosa (149-148). Macedonia prowincją (146 r.) . . .	242
36. Wojna achajska (146 r.)	243
37. Objęcie Grecji właściwej systemem prowincjonalnym	244
38. Sprawy dyskusyjne: problemy demograficzne Grecji późnohellenistycznej	245
39. Kryzys i odrodzenie. Grecja w wiekach I p.n.e. i I n.e.	248
Bibliografia	250
V. Grecy na Zachodzie	252
1. Wielka Grecja. Sytuacja u progu III w.	252
2. Wyprawa Pyrrusa	254
3. Sycylia. Charakterystyka sytuacji	255
4. Tyrania Agathoklesa	257
5. Pyrrus na Sycylii	259
6. Sycylia wobec rzymskiej ekspansji	260
7. Massalia	261
Bibliografia	262
VI. Państwo Ptolemeuszów	263
Uwagi wstępne	263
Źródła	263
1. Kraj	270
2. Ludność	275
3. Nil i Morze Czerwone. Transport	276
4. Panowanie Ptolemeusza I Sotera (323-282)	276
5. Panowanie Ptolemeusza II Filadelfa (285-246)	279
6. Panowanie Ptolemeusza III Euergetesa (246-222)	283
7. Panowanie Ptolemeusza IV Filopatora (222/1-205)	285
8. Panowanie Ptolemeusza V Epifanesa (205-180)	289
9. Stosunki z Rzymem za pierwszych pięciu Ptolemeuszów	290
10. Sprawy dyskusyjne: cele zewnętrznej polityki Ptolemeuszów	291
11. Armia	295
12. Flota	297
13. Struktura administracyjna Egiptu. <i>Poleis</i> . Jednostki podziału. Urzędnicy	298
14. System eksploatacji ziemi. Kto uprawiał ziemię w Egipcie?	301
15. Pobór podatków	304
16. Polityka monetarna Ptolemeuszów	305
17. Sprawy dyskusyjne: rola państwa w ekonomice	308
18. Świątynie i kapłani	312
19. Sprawy dyskusyjne: miejsce Greków w ptolemejskim Egipcie	317

20. Sprawy dyskusyjne: stosunki między Egipcjanami a Grekami	322
21. Aleksandria	331
22. Aleksandria jako ośrodek kultury.	334
23. Sytuacja w pierwszych latach po śmierci Ptolemeusza V Epifanesa . .	336
24. Wojna z Antiochem IV Epifanese	336
25. Panowanie Ptolemeusza VI Filometora (180-145; z przerwą w latach: 176-170)	338
26. Panowanie Ptolemeusza VIII Fyskona i obu Kleopatry (II i III)	340
27. Wydarzenia lat 116-81/0	342
28. Sprawy dyskusyjne: czy istniał testament przekazujący Egipt Rzymowi?	343
29. Panowanie Ptolemeusza XII Auletesa (80-51; z przerwą w latach: 58-55)	347
30. Panowanie Kleopatry VII. Okres początkowy do śmierci Cezara: lata 51-44	349
31. Panowanie Kleopatry VII: lata 44-30	350
32. Sprawy dyskusyjne: ocena postaci i polityki Kleopatry VII	352
33. Sprawy dyskusyjne: stan Egiptu za czasów Kleopatry VII	358
34. Sprawy dyskusyjne: czynniki, które zadecydowały o upadku monarchii Ptolemeuszów	360
35. Nowy porządek	362
Bibliografia	365
VII. Państwo Seleukidów	368
Źródła	368
1. Kształtowanie się terytorium państwa Seleukidów	371
2. Charakterystyka geograficzna państwa Seleukidów	372
3. Stolice Seleukidów	380
4. Panowanie Antiocha I Sotera (281-261)	380
5. Panowanie Antiocha II Theosa (261-246)	382
6. III wojna syryjska, zwana także wojną laodikejską (246-241)	382
7. „Wojna bratobójcza”	383
8. Seleukidzki Wschód w wieku III	384
9. Pierwsze secesje. Andragoras w Partii	392
10. Uniezależnienie się Baktrii. Problem Persydy	393
11. Seleukos III Soter (226-223). Początki panowania Antiocha III Wielkiego (223-220)	394
12. IV wojna syryjska (219-217)	395
13. Operacje Antiocha III w Azji Mniejszej	395
14. Wyprawa Antiocha III na Wschód (212-205/4)	396
15. V wojna syryjska (202-200)	398
16. Działania Antiocha III w Azji Mniejszej i Grecji. Wojna z Rzymem .	399
17. Pokój w Apamei (188 r.) i jego konsekwencje	400
18. Dalsze losy państwa baktryjskiego	401
19. Seleukos IV Filopator (192-175)	402
20. Początki panowania Antiocha IV Epifanesa (175-164/3)	403

21. VI wojna syryjska (170-168)	403
22. Konflikt z Żydami	404
23. Koniec panowania Antiocha IV (165-164/3)	404
24. Panowanie Demetriosa I Sotera (164/3-151/0)	405
25. Panowanie Demetriosa II Nikatora (147-126/5)	406
26. Ostatnie 60 lat dziejów dynastii (123-63)	408
27. Procesy rozkładu monarchii	408
28. Struktura polityczna państwa Seleukidów	410
29. Urzędnicy. Elita dworska	411
30. Dochody	412
31. Działalność kolonizacyjna	413
32. Niegreckie miasta monarchii Seleukidów	418
33. Armia	419
34. Sprawy dyskusyjne: struktura własności ziemskiej	422
35. Sprawy dyskusyjne: chłopi królewscy	429
36. Sprawy dyskusyjne: zasięg wpływów kultury greckiej w centrum państwa Seleukidów (Syria, Celesyria, Cylicja)	431
37. Sprawy dyskusyjne: zasięg wpływów kultury greckiej na seleukidzkim Wschodzie . .	434
38. Sprawy dyskusyjne: monarchia Seleukidów – państwo macedońsko-greckie czy orientalne?	444
39. Syria rzymska	446
Bibliografia	448
VIII. Żydzi	450
Źródła	450
1. Stosunki etniczne w Palestynie	451
2. <i>Diaspora</i>	454
3. Stosunki gospodarcze i społeczne w żydowskich społecznościach Palestyny hellenistycznej	455
4. Polityka obcych władców wobec Judei	456
5. Proces hellenizacji Żydów	457
6. Początek seleukidzkiego panowania	459
7. Antioch IV Epifanes a Żydzi	462
8. Sprawy dyskusyjne: motywy działania Antiocha IV	464
9. Powstanie Machabeuszów	468
10. Narodziny niezależnego państwa żydowskiego	470
11. Rzym a Judea	470
12. Religia żydowska czasów hellenistycznych	473
13. Świątynia i <i>synagogi</i> . „Uczeni w Piśmie”	476
14. Ugrupowania religijne („sekty”)	478
15. Życie religijne <i>diaspory</i> . Powstanie Septuaginty	481
16. Partykularyzm kontra uniwersalizm	485

17. Sprawy dyskusyjne: jeszcze raz Żydzi a grecka cywilizacja	486
Bibliografia	491
IX. Azja Mniejsza i przyległe do niej terytoria północno-wschodnie . . .	493
Wstęp	493
1. <i>Poleis</i> zachodniej Azji Mniejszej	496
Rodos	497
Milet i Efez	499
Kyzikos	500
Byzantion	500
Herakleja Pontyjska	500
Synopa	501
2. Państwo Attalidów	501
Początki i obszar	501
Panowanie Eumenesa I (263-241) i Attalosa I (241-197)	502
Pergamon w sojuszu z Rzymem	503
Attalos III. Rewolta Aristonika	505
Powstanie prowincji Azji	506
Sprawy dyskusyjne: charakter powstania Aristonika	507
Sprawy dyskusyjne: motywy, jakimi kierował się Attalos III przy sporządzaniu testamentu	511
Attalidzi a miasta greckie	513
Pergamon jako ośrodek kultury	514
3. Galaci	515
4. Bitynia	516
5. Pont	517
Kraj	517
Początki dynastii i jej charakter	518
Pierwsi wielcy władcy	519
Początki panowania Mitrydatesa VI Eupatora (112-63)	520
Zamiary Mitrydatesa VI i jego zasoby	521
I wojna mitrydatejska (89-85)	522
II i III wojna mitrydatejska (83-82, 74-63)	526
Koniec panowania Mitrydatesa VI	527
6. Kappadocja	528
7. Armenia	529
8. Państwa położone nad Eufratem: Melitena, Sofena, Kommagena, Osroena	531
9. Piraci w Cylicji	533
10. Początki rzymskiego panowania w Azji Mniejszej. Organizacja prowincji	535
11. System poboru podatków	537
12. Porównanie panowania władców hellenistycznych i Rzymu	540
13. Represje po wojnach Rzymu z Mitrydatesem VI	541
14. Nowy porządek zaprowadzony przez Pompejusza	542

15. Czasy wojen domowych (lata czterdzieste i trzydzieste I w.)	543
16. Azja Mniejsza w czasach wczesnego cesarstwa	545
Bibliografia	547
X. Miasta greckie	549
1. Aspekty urbanistyczne. Architektura	549
2. Relacje między <i>poleis</i> a królami. Kryzys <i>poleis</i>	556
3. Finanse <i>poleis</i>	561
4. Aspekty gospodarcze i społeczne	564
5. Instytucje polityczne hellenistycznych miast	565
6. <i>Poleis</i> i ich dobroczyńcy (<i>euergétai</i>). Nowa elita czasów późnego hellenizmu	569
7. Greckie <i>poleis</i> pod rzymskim panowaniem	572
8. Edukacja w hellenistycznych <i>poleis</i>	574
9. <i>Efebia</i>	579
10. Uczestnicy ćwiczeń w <i>gimnazjone</i> (poza <i>efebami</i>)	580
11. Wychowanie fizyczne. Zawody	581
Bibliografia	584
XI. Kultura grecka okresu hellenistycznego	586
Wprowadzenie	586
1. Retoryka	588
2. Historiografia	590
Timajos	594
Polibiusz	595
Posejdonios	596
3. Filozofia	597
Stoicyzm	599
Epikureizm	602
Szkoła platońska i sceptycyzm	605
Szkoła perypatetyczna	606
4. Nauki	607
Matematyka oraz badania nad przyrodą „podksiężycową” i nad „niebem”	608
Badania filologiczne i antykwaryczne	614
5. Komedia Nowa	618
6. Epigram, elegia, epos i inne formy poezji	621
Epigramy	622
Kallimach	624
Aratos	626
Teokryt	627
Apollonios Rodyjski	631
Epigoni	632
7. Zmiany zachodzące w kulturze greckiej od końca II w.	633
Bibliografia	636
XII. Religia	638
1. Uwagi wstępne	638

---

2. Religia tradycyjna	640
3. Nowe zjawiska w wierzeniach epoki hellenistycznej. Charakterystyka ogólna	642
4. Grecy wobec bóstw wschodnich. Charakterystyka ogólna	647
5. Kult Sarapisa	649
6. Kult Izidy	652
7. Sprawy dyskusyjne: problemy upowszechniania się kultu bóstw wschodnich	655
8. Sprawy dyskusyjne: problem kryzysu religii tradycyjnej	658
9. Kult władców	661
10. Sprawy dyskusyjne: religijne treści kultu władców	666
Bibliografia	671
Spis map	673
Spis ilustracji w tekście	674
Spis plansz	678
Indeks	679